
	<p>Списание ЕПОХИ Издание на Историческия факултет на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“</p> <p>Journal EPOCHI [EPOCHS] Edition of the Department of History of “St. Cyril and St. Methodius” University of Veliko Tarnovo</p>		<p>Том / Volume XXXI (2023). Книжка / Issue 2</p>
---	---	--	---

DOI: 10.54664/ELEC3209

Момчил МЛАДЕНОВ* / Momchil MLADENOV

Отзив за: Н. Кънев. *Византия и България на Балканите. Студии върху политическата история и българо-византийското имперско противоборство на Балканския полуостров през периода VII – X век (Византийско-български студии II)*. Велико Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, 2021, 306 с., ISBN 978-619-208-281-9

A Review of: Nikolay A. Kanev. *Byzantium and Bulgaria in the Balkans. Studies on the Political History and the Bulgarian-Byzantine Imperial Conflict on the Balkan Peninsula in the Period of the 7th – 10th Centuries (Byzantine–Bulgarian Studies II)*. Veliko Tarnovo: St. Cyril and St. Methodius University Press, 2021, 306 pp., ISBN 978-619-208-281-9

Отношенията между българската държава и ромейската империя през периода VII–X век, привличат вниманието на поколения наши и чуждестранни изследователи. На различни аспекти от дипломатическите контакти и военните конфликти, културните и религиозни влияния, икономическите и правни проблеми от двустранните връзки са посветени многобройни по обем и задълбоченост монографии, студии и статии. Редица въпроси остават дискуссионни, а други очакват своето решение, след откриване на нови извори и паметници. На този фон книгата на проф. д-р Николай Кънев предлага нов, концептуален подход към добре познати на специалистите събития. Авторът анализира и коментира източниците и историческите факти преди всичко от гледна точка на мащабното противопоставянето между България и ромейската империя за хегемония над Балканите през ранното Средновековие. Всъщност текстът е посветен не само на българо-византийското съперничество, но и на съдбата на Балканите през един продължителен период от време, изпълнен с динамични и решаващи събития. Акцентите в книгата са своеобразно продължение и доразвиване на наблюденията от предходна книга на Н. Кънев¹.

Монографията се състои от три обширни раздела, посветени съответно на три фундаментални подпериода от цялостната история на българо-византийския конфликт. В първия раздел

* **Момчил Младенов** – доктор, главен асистент, катедра „Стара и средновековна история“, Исторически факултет, ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“; България; @ m.m.minchev@ts.uni-vt.bg

¹ **Николай Кънев**. Византинобългарски студии. Велико Търново: Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“, 2013. 324 с. ISBN 978-954-524-928-0

се обсъждат четири проблемни кръга – състоянието на ромейската власт на Балканите през VII век, установяването на българската държава на Долен Дунав, появата на Куберовите българи в Македония и политиката на Константинопол към новите фактори и предизвикателства в края на столетието. Последователно се дискутират различните аспекти на отношенията между южните славяни и Византия през VI–VII век и резултатите от тях за съдбата на полуострова. Основателно е обърнато внимание върху специфичните черти на славянското заселване в различните части на полуострова. В частност на интересните въпроси около заселването на сърбите и хърватите в северозападните Балкани. Наистина, рухването на реалния ромейски контрол върху по-голяма част от териториите на изток от Константинопол едва ли може да се оспори. Но авторът не пропуска да отчете и частичните постижения на византийската политика през втората половина на седми век. Дори и успехите да носят непълен характер, те са важни, защото подсказват историческата перспектива, която се очертава пред славяните.

Основателно централно място в този раздел заемат проблемите свързани с установяването на българите на Аспарух и Кубер на юг от Дунав. Логически обосновано е виждането, че уногондурите-българи, водени от третия син на Кубрат се настаняват в Дунавската делта, не по-късно от края на 60-те години на VII век. Следващото десетилетие („периодът на Онгъла“) е използвано не само за укрепване на държавната традиция, наследена от „Стара Велика България“, но и за началото на териториално разширение за сметка на византийските владения. Именно от тази плоскост се разглеждат последвалите добре познати събития – военната кампания на император Константин IV, поражението на ромейската армия, овладяването на земите до Стара планина и подписването на мирния договор от 681 г. Безусловно те маркират първата остра конфронтация между двете сили, чийто изход предрешава съдбата на византийското господство на Балканите. Ерозията на ромейската хегемония се подсилва и от присъствието на Куберовите българи в Македония. Към известните моменти свързани с тяхната роля се изтъкват допълнителни аргументи, които показват, че те не са федерати на империята, а поддържат далеч по-сложни отношения с Константинопол и близките славянски племена. Тезата, че по същество Кубер създава втори държавен център на Балканите е допълнителен стимул за дискусия по отношение българската държавност през епохата на Великото преселение на народите.

Безусловно българският фактор става основна заплаха за империята на Балканите и предизвиква опита на император Юстиниан II (685–695; 705–711) да отвърне на удара. Убедително звучи виждането, че през 687 г. византийската военна сила е дислоцирана в близост до земите, контролирани от Аспарух. Кампанията през следващата година (688 г.) е важна стъпка към заздравяване и дори разширяване на стратегически важните сектори на ромейската власт на Балканите.

Следващият дял на книгата анализира българо-византийския двубой при управлението на Крум (796/803–814). Основателно се изтъкват три фази в развоя на конфликта. Първата обхваща години от началото на управлението на Крум до 807/808 г. Явно през този период вниманието на българския владетел е ангажирано преди всичко със събитията касаещи рухването на Аварския хаганат. Изграждането и разширяването на византийската военно-административна система в близост до българските предели е явен сигнал за агресивните планове на Константинопол по отношение на северния съсед. Наистина, темите *Тракия*, *Македония*, *Месопотамия*, *Стримон*, *Тесалоники* и *Дирахион* образуват своеобразна фронтова линия, насочена към българската държава. Впрочем, резонно звучи предположението, че Сердика (дн. София) е разглеждана от византийската страна като потенциален военно-административен център. Опасността от юг е правилно оценена от Крум, който не закъснява да започне по-активни действия срещу ромейците. Втората фаза, която се свързва с годините от 807/808 до 811 г., преминава под знака на тежък военен конфликт. Третата, финална фаза продължава до кончината на българския владетел (април 814 г.) и се характеризира с отчетливо надмощие на България. Действията на Крум към овладяване на значителни византийски територии и съществена промяна в демографската и етническа картина са израз на стремеж към налагане на българска хегемония на Балканите.

Н. Кънев поставя особен акцент върху интересен аспект в хода на двубоя, а именно политиката на Крум за инкорпориране на ромейските военно-административни лица в структурите на българската власт в Тракия. Политика, за която се съди по задълбочения и непредубеден прочит на втория Хамбарлийски надпис. Неговият текст говори, че под командването на брата на Крум е поставен Лъв (ипостратег на тема *Македония*), на кавхан Иратаис – двойката стратегите на тема *Тракия*, а на ичиргу боила Тук – двойката стратегите на тема *Месопотамия*. Безспорно този ход няма аналог в българо-византийските отношения и е показателен за държавническата далновидност на Крум.

Апогеят на българо-византийското противопоставяне за господство на Балканите съвпада с управлението на цар Симеон I Велики (893–927). На този наситен със събития период е посветен третият и най-обемен дял на монографията. Изложението е структурирано в четири подраздела/глави, които следват етапите на двустранните отношения и техния финал, намерил израз във стратегическия мирен договор от 927 г. Политиката на княз Борис-Михаил по отношение статута на Българската църква, приемането на учениците на Св. св. Кирил и Методий и създаването на условия за културен възход на страната, са постижения, които не се възприемат положително от ромейския елит. Нарастващата враждебност на Константинопол се оказва благодатна почва за стопански действия в ущърб на българските интереси. Хронологията на събитията, ролята на маджарите и печенегите, както и дипломатическата страна на конфликта между България и Византия през първите години от управлението на Симеон са обстойно анализирани и коментирани. Разкрити са причините за временното затишие в периода от 904 до 912 г., но и мотивите за подновяването на ескалация при император Александър. Вижданията относно царската титла на Симеон и същността на церемонията в Евдомон през 913 г. са критично преосмислени. Особено внимание заслужава констатацията, че *василеопатор* е длъжност във византийската администрация, а не титла, към която се стреми българският владетел. Уточнение, което със сигурност ще провокира дискусия и ще постави допълнителни въпроси. Немаловажно значение имат и наблюденията на автора за числеността на въоръжените сили ангажирани в конфликта, чийто изход е предрешен в известното сражение при Ахелой (917 г.). Политиката на Симеон спрямо Западните Балкани е органично вплетена и обяснена в контекста на глобалния спор за върховенство над полуострова. Мирният договор от октомври 927 г. е финалният акорд в имперското по мащаби и залог противопоставяне между България и Византия през ранното средновековие. С него се признават както царската титла на Петър I, така и патриаршеският ранг на българския архиепископ. А това по същество е признание за имперския статут на българската държава. Не по-малко значение за пробива във византийската доктрина за световния ред има и бракът между българския владетел и представителка на императорското семейство. Цената на успеха, обаче, съвсем не е малка. Обективният поглед не може да пропусне, че значителна част от териториите, които са присъединени към България при цар Симеон, сега са върнати под ромейска власт. Освен това мирният договор дава възможност на Константинопол да възвърне и разшири влиянието си на полуострова, а в една по-отдалечена перспектива и решително да пристъпи към унищожаване на българската държавност.

Книгата на Николай Кънев поставя и други важни въпроси. Посветена на една обширна, сложна и многоаспектна тема от средновековната българска и византийска история, тя добавя ценни наблюдения към утвърдените виждания и преосмисля много широкоразпространени схващания.